

Arkadiusz Urbaniec <https://orcid.org/0000-0002-5261-2629>

Uniwersytet Pedagogiczny

im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

e-mail: arkadiusz.urbaniec@up.krakow.pl

Kariera Archelaosa – prefekta praetorio Orientis, Illyricum oraz Africae – w czasach panowania Justyna I i w początkach rządów Justyniana

The Career of Archelaos – Praefectus Praetorio Orientis, Illyricum and Africae – During the Reign of Justin and the Beginning of the Reign of Justinian

Abstrakt

Artykuł jest poświęcony karierze Archelaosa, pełniącego w czasach panowania Justyna funkcje prefekta *praetorio Orientis* i *Illyricum*, natomiast za rządów Justyniana pierwszego prefekta *praetorio per Africam*. Doświadczenie zdobyte przez niego w zarządzaniu dużymi jednostkami administracyjnymi *Pars Orientis* przypuszczalnie stanowiło powód powierzenia mu zadania zorganizowania struktur administracyjnych na terenach zlikwidowanego przez wojska Belizariusza królestwa Wandalów. Przebieg kariery Archealosa może stanowić punkt wyjścia do rozważań na temat możliwości obejmowania przez najwyższych urzędników Cesarstwa stanowisk o niższej randze i rzucić światło na zagadnienie ich mobilności wewnątrz aparatu urzędniczego.

Abstract

The article is devoted to the career of Archelaos, who during the reign of Justin was the prefect *praetorio Orientis* and *Illyricum*, and during the reign of Justinian he became the first prefect *praetorio per Africam*. The experience gained by him in managing large administrative units of *Pars Orientis* was probably the reason for entrusting him with the task of organizing administrative structures in the areas of the Vandal kingdom conquered by Belisarius. The course

of Archealos' career may be a starting point for considering possibility taking positions of lower rank by the highest officials of the Empire. Also shedding light on the issue of their mobility within the administrative apparatus.

Słowa kluczowe: Archelaos, prefekt praetorio, cesarz Justyn (518-527), Justynian (527-565), administracja prowincjonalna Bizancjum

Keywords: Archelaos, prefect praetorio, Emperor Justin (518-527), Justinian (527-565), Byzantine provincial administration

Utworzenie w latach 30. VI w., w wyniku podboju królestwa Wandalów przez wojska bizantyńskie, prefektury *praetorio Africae* oznaczało włączenie do systemu administracji prowincjonalnej imperium rzymskiego następnej, obok *Orientis* i *Illyricum*, nadrzędnej jednostki terytorialnej, której zarządcy podlegali wyłącznie cesarzowi. Stanowisko pierwszego *praefectus praetorio Africae*¹ zostało powierzone doświadczonemu urzędnikowi Archelaosowi², który za czasów poprzednika Justyniana, imperatora Justyna, pełnił funkcję prefekta rozległej prefektury Wschodu oraz prawdopodobnie także *Illyricum*. Stał się on tym samym jedyną osobą w Cesarstwie, posiadającą w *cursus honorum* trzy

¹ Kompetencje prefektów *praetorio* – zwierzchników regionalnej administracji cywilnej były szerokie, przede wszystkim w dziedzinie fiskalnej – nadzór nad procesem poboru podatków i szacowanie potrzeb finansowych państwa na nadchodzący rok indykcji – a także sądowniczej, ponieważ stanowili oni trybunał apelacyjny dla wyroków namiestników prowincjonalnych i wikariuszy diecezji, natomiast posiadając *vice sacra iudicantes*, sędzieli w zastępstwie cesarza, zatem od ich wyroków nie było odwołania. Ważną prerogatywą prefektów było również publikowanie konstytucji cesarskich na podległym sobie obszarze, ponadto odpowiadali oni za utrzymanie infrastruktury imperium. Literatura na temat urzędu *praefectus praetorio* i jego kompetencji jest obszerna, choć traktująca przede wszystkim o okresie późnorzymskim, por. np. Ch. Diehl, *L'Afrique byzantine: histoire de la domination byzantine en Afrique (533-709)*, Paris 1896, s. 99-102; W. Ensslin, *Praefectus praetorio*, RE XXII, 2, 1954, col. 2391-2426; A.H.M. Jones, *The Later Roman Empire 284–602: A Social, Economic and Administrative Survey*, vol. 2, Oxford 1986, s. 586-591; A. Gutsfeld, *Die Macht der Pratorianerpraefekten. Studien zum praefectus praetorio Orientis von 313 bis 395 n. Chr.*, Berlin 1996; Ch. Kelly, *Ruling the Later Roman Empire*, Cambridge Mass. 2004, s. 18-63; J. Haldon, *Economy and Administration: How Did the Empire Work?*, [w:] *The Cambridge Companion to the Age of Justinian*, ed. M. Maas, Cambridge 2005, s. 41-45; J. Wiewiorowski, *Organizacja Cesarstwa rzymskiego w V stuleciu: cesarz – armia – prawo*, [w:] *Świat rzymski w V w.*, red. R. Kosiński, K. Twardowska, Kraków 2010, s. 234-244. Dla *Pars Occidentis* w IV i V w.: S. Olszaniec, *Prefektura praetorio Italii, Illyricum i Afryki (312-425 n.e.)*, Toruń 2014.

² Podstawowe informacje PLRE II, ss. 133-134.

najwyższe pod względem rangi honorowej urzędy³. Pomimo przynależności do elity imperium pozostaje on postacią stosunkowo enigmatyczną, przede wszystkim ze względu na stan zachowania źródeł, które z wyjątkiem narracji Prokopiusza z Cezarei i Pseudo-Zachariasza Retora, ograniczają się w zasadzie do zabytków normatywnych. Niniejszy artykuł poświęcony jest próbie rekonstrukcji pochodzenia i przebiegu jego kariery, przyczyn objęcia przez niego zwierzchnictwa nad administracją afrykańską, a także w szerszym kontekście odpowiedzi na pytanie dotyczące możliwości obejmowania przez urzędników stanowisk o niższej randze niż wcześniej piastowane, wyłącznie z woli imperatora. Zwłaszcza ta ostatnia kwestia może rzucić światło na zagadnienie mobilności urzędników wewnątrz aparatu administracyjnego imperium.

Pochodzenie społeczne Archeaosa nie jest znane ze względu na ograniczenia bazy źródłowej, jednak biorąc pod uwagę jego *cursus honorum*, można skonstruować hipotezę umiejscawiającą go przypuszczalnie w kręgach arystokratycznych, które po śmierci cesarza Anastazjusza związały się z jego następcą Justynem. Także region Cesarstwa, z którego się wywodził, jest trudny do ustalenia. Imię Archelaos było stosunkowo popularne w Grecji, Macedonii i Azji Mniejszej w epoce klasycznej i hellenistycznej, a także w czasach rzymskich⁴. W okresie późnorzymskim i wczesnobizantyńskim m.in. pewien Archelosas piastował urząd *comes Orientis* (początek lat 40. IV w.)⁵, inny z kolei był

---

³ Według *Notitia dignitatum* – dzieła z przełomu IV/V w. ukazującego hierarchię administracyjną Cesarstwa rzymskiego, zarówno cywilną jak i wojskową – w części *Occidentalis* imperium na szczycie administracji znajdował się prefekt Italii, natomiast w *Pars Orientis* na pierwszym miejscu został wymieniony *praefectus praetorio Orientis*, a następnie *praefectus praetorio Illiryi*, którzy plasowali się przed prefektami Rzymu i Konstantynopola, dowodzącymi armiami magistrami *militum* oraz urzędnikami pałacowymi. Na temat *Notitia Dignitatum*, zob. A.H.M. Jones, op. cit., s. 347-348, 381-382; M. Kulikowski, *The "Notitia Dignitatum" as a Historical Source*, „Historia” 2000, t. 49, s. 358-377 – tam odwołania do dalszej literatury. Wykształcona w IV w. hierarchia, z niewielkimi zmianami w zakresie urzędników pałacowych, została utrzymana także w V i VI w.

⁴ Wydawcy *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* zidentyfikowali 41 postaci noszących to imię na przestrzeni kilkuset lat, wśród nich króla Macedonii panującego w latach 413-399 a.Ch., stratega z Suzjany w czasach Aleksandra Macedońskiego, dowódcę wojsk Mitridatesa VI Eupatora króla Pontu, etnarchę Judei – syna Heroda Antypasa, czy ateńskiego filozofa z V w. a.Ch., por. O. Seeck, *Archelaos*, RE II.1, 1895, col. 445-455. O ile pochodzenia tego imienia można wywodzić z Macedonii, o tyle w okresie hellenistycznym i rzymskim było ono powszechne na całym greckim wschodzie.

⁵ O. Seeck, op. cit., col. 452-453, no. 31; PLRE I, s. 100. Ponownie Archelaos występuje jako *comes Orientis* w 396 r., por. PLRE II, s. 132-133, jednak najprawdopodobniej nie jest tożsamy z urzędnikiem z czasów Konstancjusza II.

komesem *sacrarum largitionum* za panowania Walensa (369 r.)⁶, kolejny natomiast w 397 r. zajmował stanowisko prefekta *augustalis* w Egipcie⁷. W V w. imię to nosił biskup Cezarei Kapadockiej, twórca pracy przeciwko herezji mesalian⁸, natomiast w VI w. pewien Archelaos był przypuszczalnie *praeses* prowincji Thebais Inferior⁹. Jak wynika z powyższego skrótego zestawienia popularność tego imienia nie obejmowała żadnego konkretnego regionu Cesarstwa, a posługujące się nim osoby pełniły urzędy właściwie w całej *Pars Orientis*. Jonathan Conant, analizując pochodzenie prefektów bizantyńskiej Afryki, zakwalifikował Archelaosa (skądinąd słusznie) do grupy urzędników o ogólnie wschodniej proweniencji, wskazując Konstantynopol jako przypuszczalne miejsce urodzenia przyszłego prefekta *Orientis, Illyricum* i *Africae*¹⁰. Pogląd o stołecznym pochodzeniu Archelaosa jest prawdopodobny, jednak pozbawiony oparcia w podstawie źródłowej. Hipotetycznie mógł on także wywodzić się z lokalnej arystokracji iliryjskiej i znać przyszłego cesarza Justyna, który po objęciu tronu,

⁶ CTh IV 13.6 z 29 I 366 r.; CTh. X 16.2 z 5 VII 369 r., por. O. Seeck, op. cit., col. 453, no. 32; PLRE I, s. 100; S. Olszaniec, *Comites consistoriani w wieku IV. Studium prosopograficzne elity dworskiej cesarstwa rzymskiego 320-395 n.e.*, Toruń 2008, s. 498-499.

⁷ CTh IX 45.2 z 17 VI 397 r.; CTh. II 1.9 z 24 XI 397 r., por. O. Seeck, op. cit., col. 453, no. 33; PLRE II, s. 133.

⁸ Focjusz, *Bibliotheca*, Cod. 52, por. A. Jülicher, Archelaos 41, RE II.1, 1895, col. 455., no. 41.

⁹ Imię Archelaos występuje w 40 zachowanych wersach poematu jambicznego o charakterze panegirycznym, spisany na papirusie odnalezionym w egipskim mieście Antinoopolis, który edytor John Wintour Baldwin Barns datuje na VI w. (Antinoopolis Papyri III (1967), no. 115). Analizę i krytykę wewnętrzną tekstu przeprowadził Alan Cameron, sugerując na podstawie zwrotów znanych z innych panegiryków z tego okresu, że odbiorca poematu piastował prawdopodobnie funkcję cywilnego namiestnika prowincji lub nawet prefekta *augustalis*, identyfikując go jednocześnie z późniejszym prefektem *praetorio Orientis* i *Africae*; zob. Al. Cameron, *PAP. ANT. III. 115 and the Iambic Prologue in Late Greek Poetry*, „The Classical Quarterly“ 1970, v. 20(1), s. 125-129. Powyższy pogląd przyjął za możliwy John Robert Martindale (PLRE II, s. 133), pisząc: *Possibly identical with the PPO Archelaus*, jednak w wydanym 12 lat później III tomie prozopografii już nie podtrzymał poprzedniego stanowiska (PLRE III, s. 105). Fasti prefektów *augustalis* z początku VI w. zawiera liczne luki (por. PLRE II, s. 1282), zatem teza o piastowaniu urzędu zarządcy Egiptu przez Archelaosa – późniejszego prefekta *praetorio Orientis* jest trudna do weryfikacji.

¹⁰ J. Conant, *Staying Roman: Conquest and Identity In Africa and the Mediterranean, 439-700*, Cambridge 2015, s. 204. Autor nie podaje jednak w tym miejscu żadnego argumentu mogącego potwierdzić tę tezę. Okresowa obecność Archelaosa w stolicy Cesarstwa jest raczej pewna w momencie pełnienia przez niego funkcji *praefectus praetorio Orientis* (bowiem w stolicy urząd ten posiadał swoją siedzibę), a także bezpośrednio przed wyruszeniem ekspedycji Belizariusza do Afryki w 533 r.

powołał go na stanowisko prefekta *Illyricum*, jako osobę dobrze orientującą się w miejscowych stosunkach¹¹.

Początki kariery urzędniczej Archelaosa nie są uchwytnie źródłowo. Ze względu na piastowane później stanowiska, można przypuszczać, że służbę w administracji cesarskiej rozpoczął za panowania Anastazjusza lub nawet wcześniej, jednak powoływanie doświadczonych administratorów na stanowisko zarządców prefektur nie było zasadą. W kontekście kariery Archelaosa warto również rozważyć hipotezę Alana Camerona¹², który upatruje w tym urzędniku wcześniejszego prefekta *augustalis* lub namiestnika Thebais Inferior. Przyjęcie tego poglądu jest wyjątkowo atrakcyjne i tłumaczyłoby późniejsze awanse w strukturze administracyjnej, jednak brak wzmianki na ten temat w *De bello Vandalico* wydaje się przeczyć tej teorii, pomimo tego że Prokopiusz mógł zyczajnie pominąć mniej znaczące stanowiska urzędnicze w opisie osoby prefekta. Posiadanie namiestnictwa prowincji wydaje się naturalnym szczeblem kariery w przypadku wysoko postawionego urzędnika cywilnego, jednak nie stanowiło warunku *sine qua non* objęcia następnie urzędu prefekta *praetorio*¹³. Szczątkowe (i obejmujące przypuszczalnie wyłącznie najważniejsze stanowiska) *cursus*

¹¹ Zasadniczo ustawodawstwo imperialne nie zezwalało na mianowanie urzędników na wysokie stanowiska w miejscu ich pochodzenia, ale dotyczyło to przede wszystkim namiestników prowincji (CJ I 41.1; CJ IX 29.3), prefekci *praetorio* przypuszczalnie nie byli objęci takim zastrzeżeniem, czego dowodzą nominację na stanowisko *praefectus praetorio Italiae* przedstawiciele lokalnej elity (Fidelis z Mediolanu i Reparatus – brat papieża Wigiliusza – z Rzymu), por. T.S. Brown, *Gentlemen and Officers: Imperial Administration and Aristocratic Power in Byzantine Italy A.D. 554–800*, London 1984, s. 26; A.H.M. Jones, op. cit., s. 292; J. Conant, op. cit., s. 200–201. Powyższe obostrzenie względem namiestników prowincjonalnych zniósł cesarz Justyn w 569 r. (Nov. Just. 149.1).

¹² Por. p. 8.

¹³ Zachowana baza źródłowa pozwala na postawienie tezy, że żaden z prefektów *praetorio Orientis* lub *Illyrici*, zarówno za czasów późnych rządów Anastazjusza, a także z okresu panowania Justyna nie był wcześniej namiestnikiem prowincji: Przebieg kariery Jana piastującego w 517 r. urząd prefekta Illiryki nie jest znany, zob. PLRE II, s. 608; podobnie Stefana zajmującego to stanowisko w 521/522 lub 529 r., zob. PLRE II, s. 1032. Więcej informacji posiadamy na temat prefektów *Orientis*: Sergiusz pełniący ten urząd w 517 r. był wcześniej adwokatem w *officium* prefekta *Orientis*, a także sofistą; zob. PLRE II, s. 994–995; Apion wzmiankowany na tym stanowisku w 518 r. był przedtem prefektem *praetorio vacans*; zob. PLRE II, s. 110–112; Marinus będący prefektem dwukrotnie w latach 512/515 i w 519 r. pracował wcześniej jako *tractator* oraz *chartularius*; zob. PLRE II, s. 726–727; Flawiusz Demostenes zajmujący ten urząd w latach 521–522 był prefektem *praetorio vacans*, a także przypuszczalnie honorowym prefektem Konstantynopola; zob. PLRE II, s. 353–354; natomiast Menas wzmiankowany na tym stanowisku w 528 r. był *ex praefectus urbi* Konstantynopola – raczej honorowym; zob. PLRE II, s. 754–755.

honorum Archelaosa bezpośrednio przed objęciem urzędu prefekta Afryki podaje w swoim dziele Prokopiusz z Cezarei: ἐσέλλετο δὲ καὶ Ἀρχέλαος, ἀνὴρ ἐς πατρικίους τελῶν, ἥδη μὲν τῆς αὐλῆς ἑπαρχος ἔν τε Βυζαντίῳ καὶ Ἰλλυριοῖς γεγωνῶς, τῷ τε δὲ τοῦ στρατοπέδου καταστάς ἑπαρχος. Οὗτο γὰρ ὁ τῆς δαπάνης χορηγὸς ὀνομάζεται¹⁴. W pierwszej kolejności autor *De bellis* wymienia tytuł πατρίκιος, który nie jest poświadczony w żadnym innym źródle w odniesieniu do Archelaosa. Godność ta w wyniku stopniowej dewaluacji utraciła swój pierwotny charakter oznaczający osobę bliską cesarzowi i w epoce justyniańskiej była dostępna właściwie wszystkim urzędnikom w randze *illustris*¹⁵, jednak wymienienie jej przez Prokopiusza wskazuje, że przyszły prefekt *Africae* należał do stanu senatorskiego i być może wywodził się z niego (miejsce w senacie gwarantowało mu przede wszystkim stanowisko prefekta *praetorio*)¹⁶. Również czas otrzymania powyższego tytułu przez Archelaosa nie jest znany. Biorąc pod uwagę, że patrycjat nadal znajdował się na szczycie *cursus honorum* (po konsulacie), prawdopodobnie Archelaos wszedł w jego posiadanie po okresie pełnienia funkcji prefekta *praetorio*, czyli generalnie we wcześniejszych latach 20. VI w., lub po 527 r., ale przypuszczalnie jeszcze za panowania Justyna.

¹⁴ Prokopiusz, BV III.11.17. Dariusz Brodka – tłumacz pracy Prokopiusza na język polski przełożył zwrot ἀνὴρ ἐς πατρίκιος τελῶν jako *mąż należący do stanu senatorskiego*, co z oczywistych względów nie oddaje właściwego znaczenia terminu patrycjusz.

¹⁵ Ogólnie o terminie patrycjusz zob. A. Khazdan, *Patrikios*, [w:] *The Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. A. Khazdan, New York-Oxford 1991, s. 1600. Tytuł ten został wprowadzony w IV w. przez Flawiusza Konstantyna i początkowo oznaczał godność, nadawaną dożywotnio, niepowiązaną z żadną funkcją, oznaczającą *personal distinction granted by the emperor to his nearest friends and highest officials* (A.H.M. Jones, op. cit., s. 106). W V w. patrycjusz ustępował rangą honorową jedynie konsulowi (por. A.H.M. Jones, op. cit., s. 528, 534), jednak z czasem ulegał dewaluacji i upowszechnieniu – przede wszystkim w *Pars Orientis*. Za panowania Justyniana patrycjat stał się dostępny dla wszystkich w randze *illustris* (Nov. 80; 62, 2, 5), por. R. Guiland, *Recherches sur les Institution Byzantines*, vol. 2, Berlin 1967, s. 132. Natomiast w *Pars Occidentis* zachował duże znaczenie także w VI w., co poświadczają *Variae* Kasjodora (VI.2.4): [patrycjusz – przyp. A.U.] *Praefectorios et aliarum dignitatum viros praecedat, uni tantum cedens fulgori* [konsulowi – przyp. A.U.]. R. Guiland, op. cit., s. 137 umieszcza Archelaosa w swoim zestawieniu patrycjuszy działających w VI w.

¹⁶ Od czasów panowania Zenona jedynie *illustris* brali udział w posiedzeniach Senatu, z których zostali wykluczeni urzędnicy w randze zarówno *clarissimi* jak i *spectabilis*; zob. CJ XII.3.3 datowana ogólnie na okres rządów Zenona; CJ III.24.3 z 485-486? W czasach justyniańskich tylko *illustris* należeli do *ordo senatoris*; zob. *Digesta* 1.9.12; Nov. 62.2.5 z 537 r., por. A.H.M. Jones op. cit., s. 529; J. Wiewiorowski, *Stanowisko prawne rzymskich dowódców wojsk prowincjonalnych – duces w prowincjach Scythia Minor i Moesia Secunda*, Poznań 2007, s. 127.

Następnie Prokopiusz podaje, że Archelaos był przed 533 r. ἑπαρχος ἔν τε Βυζαντίῳ καὶ Ἰλλυριοῖς¹⁷. Zastosowana kolejność wskazuje, że w pierwsze piastował urząd *praefectus praetorio Orientis*, a następnie *Illyricum*, mimo wszystko chronologiczność przedstawionego porządku została zakwestionowana przez Johna Roberta Martindale, który uważa, że funkcję zarządcy *Illyricum* – jako niższą rangą od prefekta Wschodu – Archelaos prawdopodobnie posiadał pierwotnie¹⁸. Weryfikacja chronologicznego porządku sprawowania urzędów nie jest w tym przypadku możliwa, ponieważ *De bello Vandalico*, pozostaje jak dotąd jedynym znanym źródłem potwierdzającym posiadanie stanowiska prefekta *Illyricum* przez Archelaosa¹⁹, jednak argumentacja brytyjskiego historyka wydaje się pozornie przekonująca. Podobne sformułowanie wydawca *Prosopography of Later Roman Empire* zawarł w rozważaniach na temat przebiegu kariery Bazylidesa – jednego z członków komisji opracowującej pierwszą edycję Kodeksu Justyniana w 529 r., który w *De Iustiniano Code Confirmando* został określony jako *vir excellentissimus ex praefecto praetorio per Orientem et patricius et nunc praefectus praetorio per Illyricum Basilides*²⁰, sugerując, że: *The title may have been honorific rather than an actual post, since the Oriental prefecture ranked above that of Illyricum*²¹. Przeciwno tej hipotezie przemawiają następujące okoliczności: 1. zastosowanie wskazania regionalnego prawdopodobnie

¹⁷ Prokopiusz, BV III.11.17.

¹⁸ PLRE II, s. 133. Pogląd ten przyjął również J. Prostko-Prostyński, *Zum Datum der Einrichtung der afrikanischen Praetorianerpraefektur durch Kaiser Iustinian I*, „Byzantinische Zeitschrift” 1998, t. 91, s. 429, który zwraca uwagę na brak podstaw źródłowych umożliwiających polemikę z tą tezą, a także W. Brandes, *Finanzverwaltung in Krisenzeiten. Untersuchungen zur byzantinischen Administration im 6.-9. Jahrhundert*. (Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte, 25), Frankfurt am Main 2002, s. 146 oraz J. Conant, op. cit., s. 205. Generalnie jednak badacze, przy opisie osoby Archelaosa, nie odchodzą od narracji Prokopiusza przedstawiając go jako prefekta *Orientis* i *Illyricum*, zob. m.in. Ch. Diehl, op. cit., s. 98; E. Stein, *Histoire du Bas-Empire*, t. 1-2, Paris-Bruxelles 1949, s. 313. Autor hasła „Archelaos” w suplemencie do *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* L.M. Hartmann, *Archelaos*, RE Suppl. I, 1903, col. 118 w ogóle nie rejestruje sprawowania funkcji prefekta *per Illyricum* przez Archelaosa.

¹⁹ *Fasti praefecti praetorio Illyrici* z lat 20. VI w. zawiera znaczne luki, uniemożliwiające rekonstrukcję zajmowania tego stanowiska przez poszczególne osoby, por. PLRE II, s. 1249. Tym samym autorytatywne stwierdzenie R. Scharfa (*Praefecti praetorio vacantes – Generalquartiermeister des spätrömischen Heeres*, „Byzantinische Forschungen” 1991, t. 17, s. 232), że Archelaos pełnił urząd prefekta *per Illyricum* „vor 521” jest pozbawione jakichkolwiek podstaw źródłowych, por. J. Prostko-Prostyński, op. cit., s. 429, s. 26.

²⁰ CJ, *Confirmando*, s. 2.

²¹ PLRE III, s. 172.

nie było praktykowane w stosunku do urzędników posiadających wyłącznie tytuły honorowe²²; 2. użycie przysłowka *nunc* miało na celu wskazanie obecnie zajmowanego urzędu w przeciwieństwie do wcześniej piastowanego poprzedzonego przedrostkiem *ex*. Ponadto w kontekście Archelaosa zastosowanie zasady o nieobejmowaniu urzędów niższych rangą wykluczałoby możliwość pełnienia przez niego w przyszłości funkcji *praefectus praetorio Africae*, ponieważ stanowisko to znajdowało się poniżej godności zarówno prefekta *Orientis* jak i *per Illyricum*²³. Jeżeli powyższe wnioskowanie jest poprawne, to okres zarządzania prefekturą iliryjską przez Archelaosa mógł przypadać na okres przed 524 r. (jednak raczej po 519 r.), ale także dopiero w latach 530-532.

Kodeks justyniański potwierdza, że Archelaos objął urząd prefekta *per Orientem* przed 21 sierpnia 524 r. (CJ II 7.27), gdyż na ten dzień datowana jest ustawa dotycząca *fisci patroni*, adresowana do niego. Z tego samego roku pochodzą dwie ustawy z dnia 19 listopada: dotycząca procedur otwierania testamentów sporządzonych w Konstantynopolu (CJ VI 23.23) oraz zakazująca duchownym dyktowania ostatniej woli osób umierających (CJ I 3.40). Następnie Archelaos jest adresatem ustawy z dnia 1 grudnia 525 r. odnoszącej się do obciążeń hipotecznych majątków (CJ VII 39.7). Ostatnia konstytucja cesarska skierowana do Archelaosa jako prefekta *Orientis* (CJ V 3.19) nie posiada precyzyjnego datowania, jednak ze względu na fakt, że jej wystawcami byli Justyn i Justynian – jako współrządcy – prawdopodobnie powstała pomiędzy kwietniem a lipcem 527 r.²⁴ Do następcy Archelaosa na tym stanowisku skierowane były ustawy datowane na 1 lipca 528 r.²⁵, zatem nie pełnił on już tej funkcji w tym czasie. Z powyższego zestawienia świadectw normatywnych wynika, że sprawował urząd prefekta Wschodu – najbardziej prestiżowe stanowisko cywil-

²² Na temat tytułów honorowych w grupie *illustres* zob. A.H.M Jones, op. cit., s. 535. Por. *Fasti* PLRE II, s. 1252; PLRE III, s. 1475-1478.

²³ Ustawy cesarskie zobowiązujące prefektów do publikacji edyktów na ich podstawie zwyczajowo zachowują niezmienną kolejność wymieniania zarządców prefektur od 533 r.: *Orientis*, *Illyricum* oraz *Libyae*, zob. Δέδοκεν (24) i *Tanta* (24) Digestów: *curae autem erit tribus excelsis praefectis praetoriis tam orientalibus quam Illyricis nec non Libycis* [...], a także ustawa CJ IX.13 z 15 XII 533 r. skierowana do magistra *officiorum* Hermogenesa. Przypuszczalnie układ ten stanowi odzwierciedlenie rang honorowych poszczególnych urzędników.

²⁴ PLRE II, s. 133.

²⁵ Ustawy z 1 lipca 528 r. skierowane do prefekta *praetorio* Menasa: CJ I 4.21; IV 2.17; IV 20.18; IV 21.17; IV 30.14-15; V. 15.3; X 22.4; III 28.30; VI 23.24; VI 41.1; IV 20.17; V 27.8-9; X 35.3; X 44.4; VI 20.19; VI 55.12; VI 56.7; VIII 58.2; VII 3.1; VII 33.11; VII 70.1; VIII 13.27; VIII 53.33.

ne w *Pars Orientis* – między 21 sierpnia 524 r., a kwietniem/lipcem 527 r., czyli do objęcia władzy przez Justyniana. Informacji na temat legislacyjnej aktywności prefekta w tym okresie dostarcza sześć zachowanych edyktów, kierowanych przez niego do namiestników prowincjonalnych, które nie posiadają jednak ustalonej datacji²⁶. Był on także przypuszczalnie adresatem reskryptu cesarza Justyna i Justyniana, datowanym na 1 czerwca 527 r.²⁷, jednak w tym przypadku jego imię jest rekonstruowane przez wydawców inskrypcji.

Dalszy przebieg kariery ex-prefekta *Orientis* możliwy jest do rekonstrukcji na podstawie źródeł narracyjnych: Prokopiusz i Pseudo-Zachariasz Retor stwierdzają, że Archelaos był w trakcie wyprawy Belizariusza do Afryki prefektem armii²⁸ dbającym o zaopatrzenie wojsk ekspedycyjnych. W tym kontekście

---

²⁶ Zachowane fragmentarycznie edykty prefekturalne m.in. Archelaosa zostały wydane w K.E. Zachariae von Lingenthal, *Anekdota* 2, Leipzig 1843, s. 260-261, 276-277. Spośród 6 dokumentów z okresu zarządu Archelaosa nad prefekturą wyłącznie w jednym został określony adresat, mianowicie *consularis* prowincji *Cilicia* Aleksander – jest to postać skądinąd nieznana, zatem ustalenie dokładnej datacji powstania edyktu nie jest możliwe.

²⁷ AE 1894, 68, s. 23-24. Bilingwiczna inskrypcja została znaleziona w mieście Cibyra w Karii, zachowała się dobrze w środkowej części tekstu łacińskiego, a także właściwie całości tekstu greckiego. Datacja: DATA KALENDAS IVNIAS/ CONSTANTINOPOLI MAVORTIO VIR(o) CLARISSI/MO CONSULO pozwala na określenie miejsca wydania aktu prawnego (Konstantynopol), a także na czas: 1 czerwca za konsulatu Mavortiusa, którego identyfikacja jako Vettius Agorius Basilius Mavortius (por. PLRE II, ss. 736-737), rzymskiego arystokratę, komesa *domesticorum* na dworze królów ostrogockich, a także piastującego konsulatu w 527 r., wskazuje na okres wspólnych rządów Justyna i Justyniana. Te przesłanki skłoniły wydawcę do próby rekonstrukcji wstępu: *Imp. Iustinus et Iustinianus AA. Archelao pr. pr. Orientis*, gdyż Archelaos jako prefekt *Orientis* poświadczony jest w ustawie CJ V 3.19 datowanej na 527 r. por. PLRE II, s. 133. Treść reskryptu dotyczy ochrony ludzi i ziemi należących do oratorium św. Jana.

²⁸ Prokopiusz, BV III.11.17: στρατοπέδου καταστὰς ἑπαρχος; Pseudo-Zachariasz HE, IX.17: ὑπαρχος. Wyprawa Belizariusza przeciwko Wandalom była pierwszym krokiem cesarza Justyniana, dążącego do urzeczywistnienia idei *renovatio imperii*. Pomimo stosunkowo niewielkich sił magistrów *militum per Orientem* udało się w ciągu kilku miesięcy zniszczyć królestwo Gelimera i przywrócić zwierzchność rzymską nad pasem nadmorskim północnej Afryki. Szerzej na temat kampanii z 533 r. zob. Ch. Diehl, op. cit., s. 3-33; E. Stein, op. cit., s. 311-317; W.E. Kaegi, *Arianism and the Byzantine army in Africa, 533-546*, „Traditio” 1965, t. 21, s. 26-37; L. Casson, *Belisarius' expedition against Carthage*, [w:] *Excavations at Carthage 1978, conducted by the University of Michigan*, vol. VII, ed. J.H. Humphrey, Ann Arbor 1982, s. 23-28; D. Pringle, *The Defence of Byzantine Africa from Justinian to the Arab Conquest: An Account of the Military History and Archaeology of the African Provinces in the Sixth and Seventh Century*, Oxford 1981, ss. 16-22; M. Meier, *Das andere Zeitalter Justinians: Kontingenzerfahrung und Kontingenzbewältigung im 6. Jahrhundert n. Chr.*, Göttingen 2003, s. 172-180; K. Vössing,

Ernst Stein użył ponadto sformułowania *préfet du prétoire extraordinaire*²⁹ na określenie rangi urzędnika, podczas gdy inny badacz skłonił się raczej stosować termin *praefectus praetorio vacans*³⁰. Z powyższymi tezami polemizuje Jan Prostko-Prostyński, który argumentuje, że Archelaos z racji piastowania wcześniej dwukrotnie stanowiska *praefecta praetorio* nie mógł być traktowany w 533 r. jako *vacans*, ale jako *illustris in actu positi*³¹. Równocześnie zatem pełnił funkcję prefekta armii – przynajmniej od czerwca 533 r. (czyli od momentu wypłynięcia floty inwazyjnej z Konstantynopola) lub wcześniej, do zakończenia działań wojennych (w tym przypadku trudno wskazać jeden punkt – przypuszczalnie można by za taki uznać zdobycie Kartaginy 15 września 533 r.³² lub bitwę pod Trikimarum – prawdopodobnie 15 grudnia 533 r.³³) oraz posiadał tytuł *praefectus praetorio* wynikający z zajmowanych wcześniej urzędów, odnotowany zarówno przez Prokopiusza, jak i Pseudo-Zachariasza.

Autor *Historia Ecclesiastica* wspomina prefekta wyłącznie w kontekście początku wyprawy do Afryki, gdzie jest on wymieniony właściwie jako jeden z dowódców obok Belizariusza i Marcina³⁴. W narracji Prokopiusza z Cezarei występuje natomiast kilkakrotnie, co pozwala na wyodrębnienie posiadanych przez

---

Africa zwischen Vandalen, Mauren und Byzantinern (533–548 n. Chr.), „Zeitschrift für Antikes Christentum” 2010, t. 14, s. 196-199.

²⁹ E. Stein, op. cit., s. 313.

³⁰ PLRE II, s. 133; R. Scharf, op. cit., s. 232; C. Begass, *Die Senatsaristokratie des oströmischen Reiches, ca. 457–518. Prosopographische und sozialgeschichtliche Untersuchungen*, München 2018, s. 334 s. 294.

³¹ J. Prostko-Prostyński, op. cit., s. 428-433, por. W. Brandes, op. cit., s. 146-147. Zasadniczą rolę w argumentacji poznańskiego historyka pełni ustawa cesarza Teodozjusza i Walentyniana datowana na 440/441 r. (CJ XII 8.2), która określa hierarchę rang wewnątrz grupy *illustres: ut primo loco habeantur ii, qui in actu positi illustres peregerint administrationes: secundo venient vacantes, qui praesentes in comitatu illustris dignitatis cingulum meruerint: tertium ordinem eorum prospicimus, quibus absentibus cingulum illustris mittitur dignitatis; quartum honorariorum, qui praesentes a nostro nomine sine cingulo codicillos tantum honorariae dignitatis adepti sunt; quintum eorum quibus absentibus similiter sine cingulo mittuntur illustris insignia dignitatis*. Por. A.H.M. Jones, op. cit., s. 535.

³² Prokopiusz, BV III 20.17.

³³ Prokopiusz, BV IV 3.1-28.

³⁴ Pseudo-Zachariasz HE IX.17. Wspomniany w tym fragmencie Marcin jest przypuszczalnie identyczny z jednym z trackich dowódców *foederati* w trakcie kampanii afrykańskiej, wymienionym w narracji Prokopiusza (BV III 11.6), który po zwycięstwie nad Wandalami pozostał w Afryce Proconsularis i w trakcie buntu Stotzasa w 536 r. zabezpieczał lojalność wojsk cesarskich w Numidii zob. Prokopiusz, BV III.14.37-40; por. J. Conant, op. cit., s. 207; PLRE III, s. 839-848 wyraża pogląd, że Marcin znalazł się w relacji Pseudo-Zachariasza, obok Belizariusza i Archelaosa, z powodu przebiegu późniejszej kariery (w latach 40. VI w. był magistrem *militum per Orientem*,

niego kompetencji jako prefekta armii. We wspomnianym wyżej fragmencie *De bello Vandalico* (III.11.17) Archelaos odpowiadał ogólnie za zaopatrzenie armii – οὗτο γὰρ ὁ τῆς δαπάνης χορηγὸς ὀνομάζεται. W innym miejscu Prokopiusz wkłada w usta Archelaosa dłuższy passus, w którym prefekt doradza Belizariuszowi desant w pobliżu Kartaginy i uczynienie portu Stagnum bazą wypadową³⁵. Ostatecznie *magister militum Orientalis* przyjął inną strategię, nakazując lądowanie w okolicy Caput Vada i marsz w kierunku stolicy Afryki drogą lądową od południa³⁶. Następnie, w momencie gdy oddziały bizantyńskie zbliżały się do wojsk Gelimera pod Decimum, Belizariusz rozkazał prefektowi i dowódcy floty Kalonymusowi nie zawijać do Kartaginy i czekać na dalsze polecenia po opłynięciu przylądka Cap Bon³⁷ – z tego fragmentu jednoznacznie wynika, że w trakcie trwania kampanii Archelaos podlegał bezpośrednio wodzowi, a jednocześnie do czasu zakończenia pierwszej fazy walk przebywał wraz z flotą – stanowiącą główne źródło zaopatrzenia armii ekspedycyjnej. Prokopiusz wspomina Archelaosa jeszcze w jednej sytuacji, mianowicie gdy po zwycięstwie pod Decimum okręty znalazły się w pobliżu Kartaginy, prefekt rozkazał stanąć im na kotwicy, jednak żeglarze przekonali go, że ze względu na zbliżającą się burzę należy zawinąć do portu Stagnum³⁸. Ten passus można interpretować jako wyraz zwierzchności prefekta nad flotą, co ze względu na składowanie na okrętach zarówno broni, jak i żywności, wpisuje się w kompetencje sprawowanej przez niego funkcji prefekta armii.

Po pokonaniu Wandalów Archelaos objął funkcję prefekta *praetorio Africae*, jednak w tym przypadku nominacja na urząd mogła nastąpić przed zakończeniem działań wojennych. W tej roli występuje wyłącznie w adresowanej do niego ustawie CJ I 27.1 z 13 kwietnia 534 r., organizującej strukturę afrykańskiej prefektury, która wchodziła w życie z dniem 1 września 534 r.³⁹ Istnieją jednak przesłanki, które pozwalają na przesunięcie datowania początków sprawowania przez niego urzędu na 533 r. Jan Prostko-Prostyński wskazuje na

---

a w latach 50. VI w. magistrem *militum per Armeniam*), gdyż śledząc tekst Prokopiusza, trudno przypisać mu rolę dowódcy ekspedycji.

³⁵ Prokopiusz, BV III 15.2-17.

³⁶ Prokopiusz, BV III 15.18-31.

³⁷ Prokopiusz, BV III 17.16.

³⁸ Prokopiusz, BV III 20.11-16.

³⁹ Ch. Diehl, op. cit., s. 50; J. Prostko-Prostyński, op. cit., s. 423-424; W. Brandes, op. cit., s. 55, zob. CJ I 27.1.43: *Haec igitur, quae pro disponendis civilibus iudicibus Africae eorumque officis, id est tam scriniariis amplissimae eius praefecturae quam cohortalibus, per hanc divinam constitutionem statuimus, tua magnitudo cognoscens ex kalendis Septembribus futurae tertiae decimae indictionis effectui mancipari observarique procuret atque edictis publicis omnibus immotescant.*

fakt, że urząd *praefectus praetorio per Africam* pojawiał się już przed 13 kwietnia 534 r.⁴⁰ Treść ustawy CJ I 27.1 wspomina o utworzeniu stanowiska, jednak bez określenia czasowego⁴¹, natomiast skoro adresat edyktu, Archelaos, był już prefektem *praetorio* Afryki w momencie stworzenia nowego stanu prawnego, zatem prawdopodobnie został on powołany na ten urząd wcześniej. W ustawie zatwierdzającej justyniańskie *Digesta* tzw. *Tanta* (*De confirmatione digestorum*) z 16 grudnia 533 r. (obowiązującą moc prawną edykt uzyskał dnia 30 grudnia 533 r.) pojawia się już informacja o *praefectus Libycis*⁴² – co stanowi dowód na funkcjonowanie tego stanowiska pod koniec 533 r. W świetle powyższych uwag prawdopodobnie Archelaos został zarządcą Afryki po 15 września 533 r., czyli po zdobyciu Kartaginy przez wojska Belizariusza, ta data wydaje się właściwsza niż np. 15 grudnia 533 r. – bitwa pod Trikimarum kładąca kres oporowi regularnych oddziałów wandalskich – gdyż dystans czasowy pomiędzy tym wydarzeniem a wydaniem *Tanta* byłby zbyt mały⁴³.

Okres zarządu Archelaosa nad prefekturą afrykańską nie jest uchwytany w żadnym źródle. Wszystko wskazuje na to, że Justynian powierzył mu misję stworzenia struktur administracyjnych nowej jednostki terytorialnej, co też prefekt rozpoczął niezwłocznie po zajęciu Kartaginy przez armię bizantyńską. Wcześniejsza kariera urzędnicza predestynowała go do podjęcia się takiego zadania, a na dworze cesarskim uchodził przypuszczalnie za osobę dysponującą odpowiednią wiedzą i umiejętnościami⁴⁴. Ze względu na wciąż toczące się walki z Wandalami i plemionami berberyjskimi, a także stopniowe opanowywanie terenów dawnej diecezji Afryki łącznie z odległymi obszarami Mauretanii

⁴⁰ J. Prostko-Prostyński, op. cit., s. 425-427.

⁴¹ CJ I 27.1.10: *Deo itaque auxiliante pro felicitate rei publicae nostrae per hanc divinam legem sancimus, ut omnis Africa, quam deus nobis praestitit, per ipsius misericordiam optimum suscipiat ordinem et propriam habeat praefecturam, ut sicut Oriens atque Illyricum, ita et Africa praetoriana maxima potestate specialiter a nostra clementia decoretur.*

⁴² *Digesta*, *Tanta* 24: *Omnes itaques iudices nostri pro sua iurisdictione easdem leges suscipiant et tam in suis iudiciis quam in hac regia urbe habeant et proponant, et praecipue vir excelsus huius almae urbis praefectus. Curae autem erit tribus excelsis praefectis praetoriis tam orientalibus quam Illyricis nec non Libycis per suas auctoritates omnibus, qui suae iurisdictioni suppositi sunt, eas manifestare.*

⁴³ Większość badaczy za początek sprawowania tego urzędu przez Archelaosa uważa kwiecień 534 r. lub ogólnie 534 r., por. Ch. Diehl, op. cit., s. 596; E. Stein, op. cit., s. 319; PLRE II, s. 134; J. Conant, op. cit., s. 204, jednak w tym przypadku argumentacja J. Prostko-Prostyńskiego, op. cit., s. 434, przesuwająca tę datę na 16 grudnia 533 r. lub wcześniej, wydaje się w pełni przekonująca, por. M. Meier, op. cit., s. 179-180, 378. Podobnie D. Pringle, op. cit., s. 52 – bez podania uzasadnienia.

⁴⁴ Por. J. Conant, op. cit., s. 226.

Caesariensis i twierdzą Septem w Mauretanii Tingitana, obszar aktywności prefekta ograniczał się prawdopodobnie do stolicy i ewentualnie prowincji centralnych: Proconsularis, Byzaceny i Numidii, gdzie powstawała cywilna administracja bizantyńska. Ustawa CJ I 27.1 organizująca struktury cesarskie na zdobytym terenie była raczej, w warstwie administracyjnej, zatwierdzeniem istniejącego stanu rzeczy i ewentualną regulacją przede wszystkim plac pracowników funkcjonującego już w jakiejś formie *officium*, a także wytycznymi w sprawie organizowania *officii* namiestników prowincjonalnych ze względu na stosunkowo krótki okres *vacatio legis* od 13 kwietnia do 1 września 534 r. Po zrealizowaniu powierzonego zadania Archelaos został odwołany ze stanowiska przed 1 stycznia 535 r., gdyż z tą datą został wydany edykt skierowany do nowego prefekta *praetorio Africae* Solomona⁴⁵. Dalszy przebieg kariery byłego prefekta *praetorio* oraz data jego śmierci nie są znane.

Wydaje się, że pozycja Archelaosa jako aktywnego administratora, znajdującego się ponadto w kręgu zaufanych osób cesarza, była powiązana z okresem panowania Justyna. To właśnie w latach 518-527 osiągnął on najwyższe godności zarządcy prefektury *Orientis* i *Illyricum* oraz bezpośrednio uczestniczył w kierowaniu administracją imperium. Brak zainteresowania jego osobą u współczesnych autorów źródeł narracyjnych paradoksalnie może prowadzić do wniosku, że wypełniał on swoje obowiązki właściwie, a podejmowane przez niego działania nie budziły kontrowersji. Sytuacja zmieniła się w momencie objęcia władzy przez Justyniana, który przypuszczalnie wkrótce zdymisjonował Archelaosa ze stanowiska prefekta *Orientis* i powierzył jej zarząd Bazylidesowi. Brak jakichkolwiek wzmianek w przekazach źródłowych uniemożliwia konstruowanie hipotez dotyczących losów prefekta w latach 528-533, lecz przypuszczalnie posiadał on wtedy tytuł *praefectus praetorio vacans*. Planowana przez Justyniana inwazja na afrykańskie królestwo Wandalów, zmusiła prawdopodobnie imperatora do sięgnięcia po rezerwy kadrowe i powierzenie zadania tworzenia struktur administracyjnych na potencjalnie zdobytych terenach osobie posiadającej kompetencje i doświadczenie w sferze zarządzania dużymi jednostkami terytorialnymi. Tym samym Archelaos stał się przedmiotem zainteresowania Prokopiusza z Cezarei, który w charakterze sekretarza magistra *militum per Orientem* Belizariusza brał udział w wyprawie i pozostawił opis aktywności prefekta armii w trakcie trwania kampanii. Po zajęciu stolicy Afryki Kartaginy Archelaos objął urząd prefekta Afryki (choć nominację na to stanowisko mógł

---

⁴⁵ Nov. 36 z 1 stycznia 535 r.

uzyskać prawdopodobnie jeszcze przed wyruszeniem oddziałów ekspedycyjnych z Konstantynopola) i rozpoczął realizację zadania organizacji struktury administracji cywilnej na poziomie prefekturalnym i prowincjonalnym. Po pomyślnym wykonaniu zleconej przez cesarza misji prefekt został odwołany do stolicy, natomiast funkcję zarządcy prefektury objął magister *militum* i eunuch Solomon – wcześniej jeden z wodzów Belizariusza, a obecnie zaufany urzędnik imperatora. Przebieg zdarzeń wskazuje zatem, że Archelaos był najprawdopodobniej z perspektywy Justyniana użytecznym i sprawnym narzędziem, przede wszystkim ze względu na bogate *cursus honorum* i posiadane umiejętności, nie zaś elementem polityki personalnej prowadzonej wśród elity urzędniczej Cesarstwa⁴⁶. Przebieg jego kariery może stanowić punkt wyjścia do dalszych rozważań dotyczących *cursus honorum* najwyższych urzędników w administracji cywilnej w późnym Cesarstwie rzymskim, przez pryzmat warunków i okoliczności awansu bądź skierowania na niższe rangą stanowisko.

Bibliografia

Źródła

AE = *L'Année épigraphique, Revue des publications épigraphiques relatives à l'antiquité romaine*, ed. R. Cagnat, Paris 1894.

CJ = *Codex Iustinianus*, Corpus Iuris Civilis, t. II, ed. P. Krueger, Berlin 1954.

CTh = *Codex Theodosianus*, ed. T. Mommsen, P.M. Meyer, t. I-II, Berolini 1954.

Digesta, ed. CIC, t. I, rec. T. Mommsen, retr. P. Krueger, Berolini 1954.

Digesta Justyniańskie, ed. T. Palimirski, t. I-VII, Kraków 2013-2017.

Kasjodor, *Variarum libri XII*, ed. MGH, AA 12, Berolini 1894; *Variae*, [w:] *Synodi et collectiones legum*, red. M. Ozóg, H. Pietras, Kraków 2017.

Notitia Dignitatum accedunt Notitia Urbis Constantinopolitanae et Laterculi Provinciarum, ed. O. Seeck, Berlin 1876.

Novellae Iustiniani, Corpus Iuris Civilis, t. III, rec. R. Schoell, Berlin 1954.

Jus graeco-romanum. III. *Novellae constitutiones imperatorum post Justinianum*, ed. C.E. Zachariae a Lingenthal, Lipsiae 1857.

---

⁴⁶ Nominacje na wysokie stanowiska urzędnicze w administracji cywilnej i wojskowej członków rodziny były charakterystyczne dla okresu panowania Justyna i Justyniana, por. T. Wolińska, *Związki rodzinne w polityce personalnej Justyniana I*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica” 2000, t. 67, s. 23-44.

Prokopiusz z Cezarei, *De bellis I-VIII*, ed. J. Haury, München-Leipzig 2001.
 Prokopiusz z Cezarei, *Historia wojen*, t. 1-2, tłum. D. Brodka, Kraków 2013-2015.

Pseudo-Zachariasz Retor, *Historia Ecclesiastica Zachariae Rhetori vulgo adscripta*, ed. E.W. Brooks, CSCO 87-88, Lovanii 1924.

The Chronicle of Pseudo-Zachariah Rhetor: Church and War in Late Antiquity, ed. G. Greatrex, Liverpool 2011.

Zachariae von Lingenthal K.E., *Anecdota 2*, Leipzig 1843.

Opracowania

Begass C., *Die Senatsaristokratie des oströmischen Reiches, ca. 457–518. Prosopographische und sozialgeschichtliche Untersuchungen*, München 2018.

Brandes W., *Finanzverwaltung in Krisenzeiten. Untersuchungen zur byzantinischen Administration im 6.-9. Jahrhundert*. (Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte, 25), Frankfurt am Main 2002.

Brown T.S., *Gentlemen and Officers: Imperial Administration and Aristocratic Power in Byzantine Italy A.D. 554–800*, London 1984.

Cameron Al., *PAP. ANT. III. 115 and the Iambic Prologue in Late Greek Poetry*, „The Classical Quarterly” 1970, v. 20(1).

Casson L., *Belisarius' expedition against Carthage*, [w:] *Excavations at Carthage 1978, conducted by the University of Michigan*, vol. VII, ed. J.H. Humprey, Ann Arbor 1982.

Conant J., *Staying Roman: Conquest and Identity In Africa and the Mediterranean, 439-700*, Cambridge 2015.

Diehl Ch., *L'Afrique byzantine: histoire de la domination byzantine en Afrique (533-709)*, Paris 1896.

Ensslin W., *Praefectus praetorio*, RE XXII, 2, 1954.

Guilland R., *Recherches sur les Institution Byzantines*, v. 2, Berlin 1967.

Gutsfeld A., *Die Macht der Pratorianerprafekten. Studien zum praefectus praetorio Orientis von 313 bis 395 n. Chr.*, Berlin 1996.

Haldon J., *Economy and Administration: How Did the Empire Work?*, [w:] *The Cambridge Companion to the Age of Justinian*, ed. M. Maas, Cambridge 2005.

Hartmann L.M., *Archelaos*, RE Suppl. I, 1903.

Jones A.H.M., *The Later Roman Empire 284–602: A Social, Economic and Administrative Survey*, vol. 1-3, Oxford 1986.

Jülicher A., *Archelaos 41*, RE II.1 1895.

Kaegi W.E., *Arianism and the Byzantine army in Africa*, 533–546, „Traditio” 1965, t. 21.

Christopher Kelly, *Ruling the Later Roman Empire*, Cambridge Mass. 2004.

Khazdan A., *Patrikios*, [w:] *The Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. A. Khazdan, New York-Oxford 1991.

Kulikowski M., *The “Notitia Dignitatum” as a Historical Source*, „Historia” 2000, t. 49.

Meier M., *Das andere Zeitalter Justinians. Kontingenzerfahrung und Kontingenzbewältigung im 6. Jahrhundert n. Chr.*, Göttingen 2003.

Olszaniec S., *Comites consistoriani w wieku IV. Studium prosopograficzne elity dworskiej cesarstwa rzymskiego 320-395 n.e.*, Toruń 2008.

Olszaniec S., *Prefektura praetorio Italii, Ilyrikum i Afryki (312-425 n.e.)*, Toruń 2014.

Pringle D., *The Defence of Byzantine Africa from Justinian to the Arab Conquest: An Account of the Military History and Archaeology of the African Provinces in the Sixth and Seventh Century*, Oxford 1981.

Prostko-Prostyński J., *Zum Datum der Einrichtung der afrikanischen Praetorianerpraefektur durch Kaiser Iustinian I*, „Byzantinische Zeitschrift” 1998, t. 91.

PLRE I: *The Prosopography of the Later Roman Empire*. vol. 1 (260-395), ed. A.H.M. Jones, J. Martindale, J. Morris, Cambridge 1971.

PLRE II: *The Prosopography of the Later Roman Empire*. vol. 2 (395-527), ed. J.R. Martindale, Cambridge 1980.

PLRE III: *The Prosopography of the Later Roman Empire*. vol. 3 (527-641), ed. J.R. Martindale, Cambridge 1992.

Scharf R., *Praefecti praetorio vacantes - Generalquartiermeister des spätromischen Heeres*, „Byzantinische Forschungen” 1991, t. 17.

Seeck O., *Archelaos*, RE II.1, 1895.

Stein E., *Histoire du Bas-Empire*, t. 1-2, Paris-Bruxelles 1949.

Vössing K., *Africa zwischen Vandalen, Mauren und Byzantinern (533–548 n. Chr.)*, „Zeitschrift für Antikes Christentum” 2010, t. 14.

Wiewiorowski J., *Stanowisko prawne rzymskich dowódców wojsk prowincjonalnych – duces w prowincjach Scythia Minor i Moesia Secunda*, Poznań 2007.

Wiewiorowski J., *Organizacja Cesarstwa rzymskiego w V stuleciu: cesarz – armia – prawo* [w:] Świat rzymski w V w., red. R. Kosiński, K. Twardowska, Kraków 2010.

Wolińska T., *Związki rodzinne w polityce personalnej Justyniana I*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica” 2000, t. 67.